

Prof. dr hab. Edward Halizak
Instytut stosunków Międzynarodowych UW.

Recenzja „osiągnięcia naukowego” i „aktywności” naukowej w postępowaniu habilitacyjnym dr Agnieszki Kuszewskiej wszczętego w dniu 19 listopada 2015 roku w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce.

Przedstawione mi do recenzji osiągnięcie naukowe dr Agnieszki Kuszewskiej w postaci monografii pt. „Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja. Terroryzm i inne wyzwania, PWH, Warszawa 2015, s. 347, oraz aktywność naukowa stanowią duży wkład w rozwój dyscypliny naukowej nauka o polityce i subdyscypliny nauk o stosunkach międzynarodowych. Oznacza to spełnienie merytorycznych i formalnych wymogów sformułowanych przez ustawodawców w artykule 16 w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U.nr.196).

Podstawą mojej pozytywnej oceny są: autoreferat obejmujący 3 monografie, 6 artykułów, 13 rozdziałów w pracach zbiorowych, 25 opracowań i ekspertyz, 28 referatów wygłoszonych na konferencjach krajowych i zagranicznych.

Ocena osiągnięcia naukowego w postaci monografii pod tytułem „Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja. Terroryzm i inne wyzwania”, PWN, Warszawa 2015.

Monografia Agnieszki Kuszewskiej o Pakistanie ma niewątpliwie walor oryginalności w piśmiennictwie naukowym w naszym kraju. Nikt wcześniej nie napisał pracy o tym państwie z perspektywy nauki o polityce, w którym tak szczegółowo i wszechstronnie przedstawiono istotę jego państwowości Pakistanu. Dla badaczy państwa i jego instytucji to interesujące źródło wiedzy dla analiz porównawczych.

Tytuł monografii na pozór wydaje się brzmieć publicystycznie. Ale po głębszym zastanowieniu dochodzimy do wniosku, że implikuje on ważną tezę badawczą która mówi, że dwie cechy niezmiennie wyróżniają i charakteryzują to państwo a mianowicie radykalizacja zachowań i terroryzm. Czy zatem Pakistan to nieustanne źródło zagrożenia dla bezpieczeństwa sąsiadów regionu Azji Południowej a wręcz całego kontynentu azjatyckiego? To w moim przekonaniu podstawowe pytanie badawcze, które w prawdzie nie zostało zadane przez habilitantkę, ale w sposób pośredni przewija się przez cały tekst.

Dylemat Pakistanu polegający na utożsamianiu go z terroryzmem wydaje się być nie do przewyciężenia ze względu na tradycję historyczną i wpływ religii islamskiej na politykę i kulturę tego kraju. Został on w moim przekonaniu bardzo dobrze zanalizowany przez habilitantkę, dzięki czemu otrzymaliśmy bardzo interesujące studium przypadku państwa skazanego na niestabilność i zagrażającemu w pierwszej kolejności samemu sobie. W pracy tej, co jest ogromną wartością dodaną poddano analizie jeszcze jedną ważną cechę Pakistanu, jaką jest obsesyjna wręcz niechęć do Indii i tego wszystkiego co hinduskie, i to pomimo faktu, że większość kanałów telewizyjnych nadaje filmy Bollywood z Indii.

We wstępie liczącym niecałe dziesięć stron habilitantka poczyniła podstawowe założenia, które wyznaczają ramy analizy. W pierwszej odnosi się do problemu negatywnego wizerunku tego państwa, co uznaje za podstawowe wyzwanie badawcze. Słusznie zauważa we wstępie, że od początku istnienia Pakistanu cechą charakterystyczną jest rywalizacja dwóch wizerunków porządku polityczno-społecznego, walka między zwolennikami idei umiarkowanego, demokratycznego państwa muzułmańskiego oraz radykalnego państwa islamskiego (s. 13). Na tej kanwie zadaje pytanie, czy Pakistan to kraj islamski czy muzułmański, państwo demokratyczne czy demokratyczna fikcja?

Habilitantka nie jest jednak konsekwentna w tych założeniach gdyż na następnej stronie stwierdza, że monografia opiera się na analizie geopolitycznego znaczenia obecnie i w przyszłości, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji wewnętrznej. W tym samym akapicie nieco dalej mówi, że książka z założenia nie stanowi chronologicznie spisanej historii państwa. Jej podstawą jest analiza uwarunkowań polityczno-społecznych Pakistanu oraz wyzwań geostrategicznych o charakterze regionalnym i ponadregionalnym. W tym miejscu dostrzegam pewien bałagan myślowy, gdyż habilitantka używa dwóch terminów „geopolitycznego znaczenia” i „geostrategicznych wyzwań”. Po pierwsze nie definiuje ich ani nie tworzy na ich bazie założeń badawczych. Ot takie luźne wrzucenie tych terminów bez podporządkowania ich myśli metodologicznej nic nie wnosi.

Co się tyczy metod badawczych, to nie zostały one w sposób szczególnie całościowo przedstawione, gdyż wymienia się dwie: analizę badawczo-polityczną oraz badawczo terenową. O ile o tej pierwszej metodzie nie napisano nic, to tej drugiej poświęcono więcej uwagi. Uważam, że określenie tej metody jako badania terenowe jest nieadekwatne, gdyż właściwa nazwa powinna brzmieć „wyjazdy studyjne”. Chcę podkreślić, że z wielkim szacunkiem odnoszę się do wyjazdów studyjnych habilitantki do Pakistanu. Traktuję to jako przejaw pasji badawczej i poważnego zainteresowania badaną problematyką. Studium przypadku Pakistanu jako przedmiotu badania, jest tak wyjątkowy i specyficzny, że bez

pobytu na miejscu nie sposób formułować wiarygodnych sądów i opinii na jego temat. Liczne podróże i pobyty studyjne w różnych instytucjach Pakistanu uwiarygodniają treści i ustalenia i konkluzje zawarte w tej monografii. Wiarygodności faktów empirycznych w niej zawartych nie sposób zakwestionować.

Pod względem spójności merytorycznej i strukturalnej monografia dr Agnieszki Kuszewskiej prezentuje się całkiem przyzwoicie. Trzy pierwsze rozdziały są poświęcone analizie historii, struktury etnicznej i administracyjnej państwa Pakistan. Sposób prezentacji tych kwestii uważam za merytorycznie poprawny i wyczerpujący. W bardzo ważnym rozdziale pierwszym ukazano w moim przekonaniu w sposób poprawny historyczne okoliczności, które doprowadziły do powstania Pakistanu. Niemniej jednak uważam, że habilitantka nie uwzględniła dwóch istotnych kwestii, które miały wpływ na podział polityczny Indii. Pierwszym były wyjątkowe animozje rywalizacji dwóch wielkich polityków tamtego czasu Yinnaha i Nehru a drugim śmiertelna choroba Yinnaha, którą chętnie ukrywano, w przeciwnym razie Brytyjczycy nie byli by skłonni tak łatwo przystać na podział.

Rozdział drugi i trzeci odpowiadają na pytanie implikowane przez tytuł monografii o przyczyny funkcjonowania radykalnych ugrupowań islamistycznych które nakłada się na specyficzną strukturę etniczną. To bardzo rzetelne studium empiryczne, które jest wyjątkowym źródłem wiedzy o źródłach terroryzmu w Pakistanie.

Rozdział czwarty recenzowanej monografii zatytułowany „Polityka zagraniczna Pakistanu i wyzwanie na przyszłość” liczy zaledwie 34 strony – to wyraźna dysproporcja w stosunku do pozostałych. Niemniej jednak habilitantce udało się w moim przekonaniu uchwycić bardzo trafnie naturę relacji Pakistanu z USA, Indiami, Afganistanem i Chinami. Bardzo dobrze zidentyfikowała strategiczny dylemat Pakistanu w stosunku do Indii, które się modernizują i rozwijają. To grozi marginalizacji Pakistanu w regionie ze względu na niedorozwój.

W dorobku naukowym dr Agnieszki Kuszewskiej istotną rolę odgrywają dwie monografie. Pierwsza z nich nosząca tytuł „Indie i Pakistan w warunkach międzynarodowych. Konflikty. Strategie. Bezpieczeństwo”, Warszawa 2013. Jest interesującą monografią ponieważ analizuje rolę Indii i Pakistanu w regionie Azji Południowej, ale umieszcza je w kontekście stosunków tych państw z USA i Chinami. Co prawda autorka tego nie sformułowała wprost, ale mamy do czynienia z interesującą analizą stosunków w czworokącie z wyraźnie wyodrębniającym się podziałem na dwa obozy Chiny-Pakistan i USA-Indie. Wedle mojej opinii ta monografia jako osiągnięcie naukowe powinna być podstawą przewodu habilitacyjnego.

Druga monografia pod tytułem „Indyjsko Pakistański konflikt o Kaszmir”, PWH. Warszawa 2010, jest wartościowym opisem o charakterze wręcz encyklopedycznym zawierającym podstawowe fakty.

Do dokumentacji przewodu habilitacyjnego dołączono następujące rozdziały i artykuły.

Artykuły w języku angielskim zamieszczony w krakowskim czasopiśmie naukowym „Politeja” pod tytułem „ Difficult neighbourhood, the key objective of Policitian’s foreign policy towards India in 21st century”. To artykuł, który rekonstruuje podejście Pakistanu w stosunku do Indii poprzez analizę motywów i uwarunkowań wewnętrznych i tych związanych z bezpieczeństwem narodowym . Bardzo dobra znajomość realiów pakistańskiej polityki.

Rozdział pod tytułem „Central Europe, the Europeen Union and Emerging Asia”, pochodzi z pracy zbiorowej wydanej w renomowanym wydawnictwie zagranicznym. To interesujące studium o roli Europy Środkowej w UE oraz w kontekście członków UE z Chinami i innymi państwami Azji.

Rozdział z pracy zbiorowej pod tytułem „Wykorzystanie siły Państwa w strategii międzynarodowej na przykładzie indyjsko-chińskiej rywalizacji o bezpieczeństwo energetyczne”. Bardzo interesująca tematyka rozdziału odbiegająca nieco od głównego nurtu badań autorki. Bardzo dobra analiza stosunków Indie-Chiny.

Rozdział pod tytułem „ Paradygmat realistyczny w polityce bezpieczeństwa Pakistanu” jest udaną próbą aplikacji teorii realizmu do analizy polityki zagranicznej. Bardzo dobra znajomość założeń teorii realizmu.

Artykuł pod tytułem „Dynamika konfliktów międzynarodowych: konflikt w fazie eskalacji”. To jedna z najbardziej udanych publikacji habilitantki. Zaświadcza o dobrej znajomości teorii konfliktu, wielka szkoda, że w innych publikacjach na temat sporów i konfliktów w Azji Południowej nie wykorzystwała wiedzy teoretycznej na ten temat.

W konkluzji stwierdzam, że wszystkie aspekty oceny rekomendowane przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną w przewodzie habilitacyjnym tj. jakość badan, współpraca międzynarodowa, granty krajowe, dydaktyka, obowiązki organizacyjne i popularyzacja wiedzy prezentują się bardzo dobrze.

Co się tyczy najważniejszego wymiaru tj. oceny naukowej przedłożonego dorobku, to stwierdzam, że osiągnięcie naukowe wskazane w autoreferacie w połączeniu z wcześniej (2013 r.) opublikowaną monografią wnoszą istotny wkład w rozwój badan – stosunków międzynarodowych jako jednego z obszarów nauki o polityce za czym przemawiają następujące argumenty.

1. Udokumentowanie i zidentyfikowanie w sposób nie budzący wątpliwości wyraźnego źródło współczesnego terroryzmu jakim jest Pakistan, państwo z jego złożoną strukturą etniczną na którą nakłada się tradycja ortodoksji religii muzułmańskiej. Prawdłowo wskazała tez kontekst regionalny (stosunki z Indiami i Afganistanem). Traktuje to jako przejaw postępu naukowego w postaci kumulacji nowej wiedzy o tym ważnym źródle niestabilności międzynarodowej. To osiągnięcie nie znajdujące odpowiednika w polskiej literaturze przedmiotu.
2. W bardzo kompetentny i poprawnie merytorycznie sposób poddała analizie instytucje i politykę wewnętrzną Pakistanu. Wedle opinii recenzenta ustalenia habilitantki na ten temat stanowią istotny wkład w rozwój wiedzy o państwie i jego specyficznych formach.
3. Habilitantka bardzo dobrze zidentyfikowała niezwykle złożoną strukturę stosunków w regionie Azji Południowej gdzie krzyżują się interesy licznych państw. Ta złożona materia została przedstawiona nadzwyczaj poprawnie.
4. Wartość naukowa ustaleń habilitantki legitymizują liczne wyjazdy studyjne do Pakistanu, które w opinii recenzenta traktowane jako metoda badawcza uwiarygodniły wyniki badań.
5. Pomimo krytycznych uwag odnośnie do konstrukcji wstępu, stwierdzam na podstawie analizy tekstów, że habilitantka dobrze opanowała warsztat naukowy, wykorzystując analizę historyczną, związki przyczynowo- skutkowe, metodą instytucjonalną oraz kulturowo-cywilizacyjną kontekstualizację.

Biorąc powyższe pod uwagę, jednoznacznie stwierdzam, że osiągnięcie dr Agnieszki Kuszewskiej pt. „Zrozumieć Pakistan. Radykalizacje. Terroryzm i inne wyzwania” w połączeniu z innymi osiągnięciami, które zostały dobrze udokumentowane w autoreferacie, bardzo dobrze spełniają kryteria merytoryczne i teoretyczno- metodologiczne. Odpowiadają one w zupełności kryteriom sformułowanym przez ustawodawcę odnośnie do nadawania stopni i tytułów naukowych. Oznacza to, że jednoznacznie opowiadam się za nadaniem dr Agnieszce Kuszewskiej stopnia doktora habilitowanego.

